

Ezt követően szülővárosába ment, de egy idő után Franciaországban telepedett le és további életét a tudománynak szentelte. Tanulmányozta a tengert, a természet változásait, régészetet tanult. Néhány év után visszatért Bolognába, ahol 1712-ben tudományos gyűjteményének egy részét a városnak ajándékozta, majd két évre rá megalapította a Tudományos és Művészeti Intézetet. 1727-ben Bolognának ajándékozta minden gyűjteményét és ismét Franciaországba költözött. Azonban hamarosan szívzselhűdés érte, ezért orvosai tanácsára hazatért, de már ez sem segített rajta. 1730. november 1-jén meghalt.

A „Munkássága” c. fejezetben tekintést nyerünk Marsigli eddig megjelentetett műveinek tárgykörébe, valamint azok megjelentetésének körülményeibe. Ezek közül épp legnagyobb műve a Dunáról szóló hatkötetes munka a Danubius Pannonicus-Mysicus az, amely tárgyalja vidékünket is. E monumentális mű tervezete 1700-ban jelent meg. Ezt némileg kibővítve 1726-ban adta ki könyvét, amit csakhamar újabb két kiadás követett 1714 és 1744-ben.

Ugyanebben a fejezetben megismerkedhetünk a Marsigli életével foglalkozó irodalommal is. Ezek

közül talán legjelentősebb a bolognai Egyetemi Könyvtárban található, de ez ideig kiadatlan iratok katalógusa, melyet 1928-ban Lodovico Frati jelentetett meg.

Épp e fenti katalógus, illetve az 1906-ban Veres Endre által megjelentetett a vidékünkre vonatkozó iratok jegyzéke alapján készült a „Kiadatlan írások” c. fejezet, amely egyértelműen a könyv legjelentősebb része, hisz itt kerülnek bemutatásra a vidékünkre vonatkozó anyagrészek.

A tanulmányt a „Művei”, az „Utószó” és a BIBLIOGRAPHIA MARSIGLIANA c. fejezetek, valamint egy szerbhorvát, illetve angol nyelvű összefoglaló zárja.

A fentiek ismeretében mérlegeive Vékony László tanulmányát, igazolható a szerző állítása, miszerint „... e munka célja nem lehetett az itt először megjelenésre kerülő iratok feldolgozása”, hanem „... megismertetni az olvasót Marsigli életével, munkásságával, hatalmas gyűjteményével, Marsigit az őt megillető elismerésben részesíteni vidékünkön végzett munkájáért... útmutatót adni és felébreszteni az érdeklődést a kiadatlanul heverő iratok iránt”.

RICZ Péter

TÖRÖKORSZÁG A REFORMOK ÉS A LIBERALIZMUS KÖZÖTT

A LES TEMPS MODERNES CÍMŰ FRANCIA FOLYÓIRAT 1984 JÚLIUS—AUGUSZTUSI KÜLÖNSZÁMA

Törökország kétségtelenül Európa egyik legsajátosabb országa. Neni csupán azért, mert csak részben — még hozzá kisebb részben — európai ország és területének oroszlánrésze. meg fővárosa is Ázsiában van, hanem inkább azért, mert több évtizedes fejlődése során ott ingadozik

a nyugat-európai típusú politikai rendszer és a katonai diktatúra között. Ezek a sajátosságok vonták magukra a Les Temps Modernes című francia folyóirat szerkesztőségének érdeklődését is, hogy a folyóirat 1984-es júliusi—augusztusi számát: Törökország a tekintélyuralmi

reformizmustól az izmos liberalizmusig címmel teljes egészében e sajátos helyzetnek és problémáknak szentelje. Azzal a megjegyzéssel, hogy: „Kevésbé és rosszul ismerjük Törökországot. Az ország múltja, stratégiai pozíciója és a benne folyó harcok szerintünk megérdemelnek egy külön számot. Úgy tűnik, hogy Törökországról a legmértvadász tanúk maguk a törökök. Nekik adjuk a szót.”

A szám elején adott kronológia felvázolja ezt a helyzetet, amelyre az itt megjelent tanulmányok meg akarják találni a magyarázatot. A kronológia persze az ifjútörökök 1912 novemberi államcsínyével indul, de azok a mozzanatok, amelyekre a későbbi tanulmányok vonatkoznak a következők: a Demokrata Párt nagyarányú győzelme 1950 májusában az ataturki hagyományokat őrző Népi Demokrata Párttal szemben, majd ennek a győzelemnek a megismétlődése 1954 májusában és 1957 októberében, hogy aztán 1960. május 27-én katonai államcsíny vessen véget e párt uralmának. Az államcsíny után visszaállított parlamenti demokrácia kezdetben a Népi Köztársasági Párt győzelmét hozta meg, de nem sokkal később ismét hatalomra került a Demokrata Párt örökségét vállaló Igazságpárt, amit 1971 márciusában ismét katonai beavatkozás követett, hogy utána Demirel Igazságpártja és Ecevit Köztársasági Néppártja harcoljon a hatalomért, amíg 1980 szeptemberében a katonák ismét kezükbe nem ragadták a hatalmat, most már azzal a szándékkal hogy ki sem engedik. Ezért 1982 októberében népszavazással Evren tábornokot, a katonai államcsíny végrehajtóját köztársasági elnökké választották, és az 1983 novemberében lezajlott parlamenti választás csak ebben a keretben szabta meg a po-

litikai pártok szerepét és erőviszonyait.

Magukból a tanulmányokból az alábbi kép kerekedik ki: az Oszmán Birodalomban egy egészen különleges társadalom alakult ki, amely gazdasági rendszerében és jogrendszerében egyaránt különbözött az Európában és az ún. nyugati világban kialakult rendszerektől. A sajátosságoknak csak egyike volt, hogy ez a rendszer a mohamedán vallásra és a Koránra, nemcsak mint vallási, hanem mint politikai törvénykönyvre is, épült. Ennek a társadalomnak vetettek véget Atatürk reformjai, amelyek elsősorban a mohamedán vallás háttérbe szorítását, az állami világias rendszerének megteremtését, és ezen az alapon a korszerűsítést, a fejlődés meggyorsítását, a Nyugat felé való nyitást szorgalmazták.

A második világháború után az Atatürk után megteremtett rendszer nem sokáig tudta magát tartani. Az elemzések kettős magyarázatot találtak arra, hogy az Atatürk alakította párttal szemben a Demokrata Párt olyan nagy arányú győzelmet aratott. Az egyik ok a vallás újbóli előretörése, amiről tanúskodott az, hogy 1950-ben Törökországnak 150 vallási egyesülete volt, 1968-ban viszont már 10 000 ilyen egyesülete. Sőt 1963-ban Törökországban mindössze 9248 tanulója volt a különféle „előimádkozókat”, imámokat képező iskoláknak, 1978-ban viszont már 135 000. A másik pedig — ez mindenképpen lényegesebb mozzanat, még akkor is, ha ellentmondás-ként jelentkezik, hogy a Nyugattól való eltávolodást jelző vallásnak a hatása a Nyugathoz való közeledéssel társult — az, hogy az Atatürk által megteremtett rendszerrel szemben jelentkezett a „szabad gazdaság” igénye és törekvése, aminek lényege, hogy az Oszmán Birodalomból örökölt és Atatürk által kor-

szerűsített állami beavatkozással és bürokráciával szemben jelentkezett a nyugati típusú gazdaság erősítésének irányzata.

Amikor ez a kísérlet kudarcba fulladt, jött a katonai államcsíny 1960-ban, amely kifejezte a hadseregnek azt a törekvését, hogy beleszóljon a politika és az államélet formálásába, de egyben azt a törekvését is, hogy érvényesítse általános irányító gazdasági és politikai szerepét, ami vezérfonala lett minden későbbi katonai beavatkozásnak is. A hatalmat átvevő katonatiszteknek ugyanis első dolguk az volt, hogy bevezették a tervezést, vagyis a gazdaság állami irányítását, első kormányrendeletként létrehozva egy tervezési szervet. A katonatisztek viszonylag rövid próbálkozása után visszatérő parlamenti rendszer Törökország fejlődésének igen dinamikus korszakát nyitotta meg. Ebben az időszakban az ország életében mélyreható változások játszódtak le. Többek között létrejött a belső piac, részben a mezőgazdasággal foglalkozó lakosság részarányának csökkenésével, részben a reális munkabéreknek 1963—1971-ig 50 százalékkal való növekedésével. Ebben az időszakban 1960—1973-ig évi átlagban 10,2 százalékkal növekedett az ország ipari termelése. A változások legbeszédesebb jele volt a városok rohamos felduzzadása. Isztambul lakossága például 1950—1965-ig 900 000-ról 1 700 000-re növekedett, 1980-ig viszont már 4 700 000-re. Ugyanakkor az 1950-ben mindössze 288 000 lakosú Ankarának 1980-ban már 2,85 millió és 1950-ben 227 000 lakosú Izmirnek 2 millió lakosa lett.

Ez a rohamos fejlődés torpant meg a világgazdaságot sújtó nagy válsággal. Ennek következménye pedig, hogy Törökország fizetési mérlegének hiánya a nemzeti össztermék 7 százalékára ugrott, a gazda-

sági tevékenység növekedése viszont alig 1 százalékos szintre esett vissza. Az infláció 26 százalékos, a munkanélküliség pedig másfél milliósá vált, amihez hozzájárult az is, hogy elakadt a török munkások további áramlása Nyugat-Európába és a világ más részei felé. Ez az elmélyülő válság vezetett oda, hogy az egymással vetélkedő és egymást váltó két párt — az időközben nyugat-európai szociáldemokrata jellegű Ecevit Népi Köztársasági Párt (Ecevit) és az egykori Demokrata Párt hagyatékát átvevő Igazságpárt (Demirel) — közül egyik sem tudott megoldást találni.

Az ő vetélkedésüknek vetett véget az új katonai államcsíny, amely a török hagyományok szellemében a szabad gazdaságnak és az irányításnak egy új kombinációjával jött. Az ezzel kapcsolatos fejtegetések egy lényeges eleme, hogy a szerzők fontosnak tartják megmagyarázni a különbséget a török katonai rendszer és a Pinochet-féle chilei diktatúra között. Eszerint lényeges különbség, hogy a chilei juntának nincs semmilyen társadalmi koncepciója, míg a török junta már egy világosan megfogalmazott koncepcióval vette át a hatalmat, amely koncepciónak lényeges elemei: a társadalom militarizálása, a nacionalista ideológia erősítése, a gazdaság irányításának bevezetése és a katonatisztek által ellenőrzött parlamenti rendszer távlati visszaállítása.

A török katonatisztek kétségtelesen tudnak sikereket felmutatni, elsősorban a terrorizmus letörésében, de a gazdasági helyzet javításában is. A szerzők ezekkel a sikerekkel nem sokat foglalkoznak, legfeljebb megelégszenek azzal, hogy méltatják a katonai rendszer néhány jó sakkhúzását, például azt, hogy Törökország fokozottabban fordult Közel-Kelet és Észak-Afrika, álta-

lában a fejlődő országok felé. A fenti országokba irányuló török kivitel 1981-ben 72 százalékkal, 1982-ben pedig további 69 százalékkal nőtt, úgyhogy 1982-ben Törökország kivitelének már 45 százaléka irányult a fejlődő országok felé, az 1980. évi 22 százalékkal szemben. Ugyanakkor azonban, részben külső nyomásra, részben a gazdasági problémák megoldásával járó nehézségektől visszariadva — például a gazdaság irányításával szemben jelentkező reagani ellenállásba ütközve — a török katonatisztek egy módosítással — Enver tábornok elnöki rendszerének megteremtésével — visszatértek a parlamenti demokráciára.

A szerzők szerint ezzel azonban nem zárult le a reformizmus és liberalizmus viszálya Törökország-

ban; sem az egyik sem a másik, de még csak ilyen vagy olyan kombinációjuk sem tudja megoldani az ország problémáit. Következtetésként hadd idézzük az egyik szerző megállapítását: „A tartós megoldás megtalálása megköveteli a világgazdasági válság megoldását és a mostani rendszernek egy új világgazdasági politika révén történő átalakítását.”

A folyóirat egész számán végighúzódnó, a fentiekben összegezhető központi gondolatmeneten kívül sok más kérdéssel foglalkozó cikket is találhatunk. Így például értekezést a nők helyzetéről vagy a kisebbségek — az örmények és kurdok — helyzetéről, éppúgy mint a külföldön dolgozó török munkások lelkivilágáról vagy a török regényről.

BÁLINT István